

Skriv ord som känns

Lärohandledning

Av Anna Johansson och Frida Jerlvall

Skriv ord som känns

Om programserien och dess syfte

Skriv ord som känns är en tv-serie i tre delar som visar på arbetssätt som stimulerar eleverna i skapandet av egna texter, från idé till presentation av text. Två pedagoger handleder eleverna och arbetsprocessen kännetecknas av övningar som aktiverar både fantasi och kreativitet. Eleverna skriver dikter och berättelser, enskilt eller tillsammans. Programmen är inspelade på Kulturskolan i Stockholm tillsammans med Anna Johansson, bildpedagog, och Frida Jerlvall, dramapedagog, och en grupp elever.

Avsnittsförteckning

Programmen är 25 minuter långa. Vid de grafiska inslagen finns naturliga tillfällen för eventuell paus.

Avsnitt 1 *Skapa en poetisk text*

Avsnitt 2 *Skriv berättelser tillsammans*

Avsnitt 3 *Skapa dikter som känns*

Kopplingar till styrdokumentet

Programserien är i första hand tänkt för grundskolan årskurs 7-9, men en fantasi- och kreativitetsstimulerande arbetsprocess för skrivande är bra för alla elever. När flera skolämnen samordnas i en arbetsprocess får eleverna möjlighet att uppfatta större kunskapsområden som en helhet. Enligt läroplanerna ska

- skolan ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola kan använda det svenska språket i tal och skrift på ett nyanserat sätt. (*Läroplan för grundskolan*)
- skolan stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende. (*Läroplan för grund- och gymnasieskolan*)
- drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form vara inslag i skolans verksamhet. (*Läroplan för grundskolan*).

Fler förslag på kopplingar till olika målgrupper och styrdokument:

- **Grundskolan årskurs 7-9, kursplanen för den estetiska verksamheten:**

Om att skapa och gestalta med de olika estetiska uttrycksformerna bild, slöjd, musik, rytmik, lek och drama. Eleverna ska ges möjlighet att uttrycka och kommunicera intryck och erfarenheter på ett mångsidigt sätt. Genom att arbeta med skapande verksamhet kan människor bearbeta intryck och utveckla sin kreativitet, nyfikenhet och skapande förmåga

- **Gymnasieskolan, programmet för estetiska verksamheter:**

Utbildningen ska ge eleverna möjligheter att skapa, uppleva och tolka konst och kultur. Eleverna ska också ges möjligheter att reflektera över egna och andras arbeten. Gemensamma projekt ska bidra till samverkan mellan olika estetiska uttrycksformer och till att omsätta idéer i praktisk handling.

Centralt innehåll, Svenska 1:

Skrivande av texter för att kommunicera, lära och reflektera. Strategier för att skriva olika typer av texter som är anpassade till sammanhanget. Olika sätt att bearbeta egna texter till innehåll och form.

Inledning

Handledningen utgår från de tre avsnitten i *Skriv ord som känns* och beskriver varje arbetsmoment, genomförande och vad det syftar till. Det finns en blå ruta i anslutning till momenten. Den innehåller förslag på sätt att utveckla övningen. Temat i programserien är *känslor* men det går givetvis med andra teman eller i samarbete med olika ämnesområden. Målet är att eleverna ska bli stimulerade att uttrycka sig och att skapa egna texter.

Programmen är inspelade på Kulturskolan i Stockholm där förutsättningar är väldigt goda vad gäller lokaler och utrustning. Vi tror att det vi gör i programserien går att göra i alla möjliga miljöer. Lek, kreativitet och konst är de viktigaste inslagen.

I programserien möter vi en grupp ungdomar som är vana att jobba kreativt. Arbetet är därför intensivt. Alla moment går att anpassa till den takt och den nivå som passar andra elevgrupper. Ofta kan man vinna på att upprepa övningar och att dela upp arbetet på flera pass. Andra gånger kan det räcka att bara göra en övning en gång. Här är några saker vi tror är bra att tänka på i kreativa verksamheter:

- Inled varje arbetspass med en gemensam samling i cirkel, gärna med någon ritual som att låta ett föremål skickas runt eller att en och samma fråga besvaras av alla. Det blir ett sätt att synliggöra alla elever.
- Var väl förberedd, både i planering och när det gäller lokalerna. Var också beredd på att arbetet kan ta oförutsedda vägar. Försök i möjligaste mån att bejaka initiativ.
- Uppmuntra galna infall! Man vet aldrig var guldkornen finns.
- Låt elevernas idéer dominera! Hjälプ till att utveckla idéer och personlig stil genom frågor och följdfrågor.
- Fokusera på att kreativiteten ska flöda! Det här arbetssättet är inte ett tillfälle att träna på handstil och stavning.
- Skapa gärna spännande miljöer! Det signalerar att det är något ovanligt på gång.
- Håll igång kroppen! Låt flera sinnen jobba samtidigt.
- Undvik att tänka i termer som rätt och fel, eller förväntade resultat.
Alla vägar leder framåt.

Anna Johansson, bildpedagog
Frida Jerlvall, dramapedagog

Vi har samarbetat i mer än femton år på Kulturskolans resurscenter. Vi har bred erfarenhet av konstnärligt arbete med barn och unga och rör oss ofta och gärna i gränslandet mellan olika konstformer, såsom bild, teater, dans och film. Vi har stor erfarenhet av att medverka vid utbildningstillfällen, hålla i workshops, föreläsningar och projekt. När vi jobbar ihop har vi väldigt kul, hoppas att ni också kommer att ha det när ni jobbar med Ord som känns.

Avsnitt 1

Skapa en poetisk text

Det här avsnittet innehåller övningar som sätter igång fantasi och kreativitet. Övningarna visar eleverna hur den kreativa processen går till – från idé till presentation. Färdigskrivna, slumpmässigt fördelade ord kombineras till att bilda korta texter.

Uppvärmning

Inled med två övningar som stimulerar fantasi och spontanitet.

1. **Vad är det?** Gå runt två och två, en pekar på något och frågar ”Vad är det?”. Den andra svarar med ett helt annat ord än vad det egentligen är.
2. **Plocka ord!** Övningen syftar till att få igång ett flöde, men ofta blir det också en övning i associationsförmåga. Jobba i par. Stå mitt emot varandra. Låtsas plocka ord ur varandras handflator. Turas om. Håll tempot uppe.

- Undvik ”tänkarljud” såsom eeh... öhhh... Säg istället en bokstav och låt den bli första bokstaven i ordet: ”p...istol”, ”f...ågel”.
- Det är okej att använda samma ord flera gånger. Det viktiga är att hålla tempo.
- Gör det som en övning i association: det ena ordet leder till det andra.

Ordloppan

Längst bak i handledningen finns ett **kopieringsunderlag**: en modell på en loppa.

Eleverna hittar på meningar där slumpmässigt givna ord ingår, som tillsammans kan skapa en kort dikt. Vik en loppa. Skriv in ord på flikarna. Låt eleverna jobba i par eller i grupper om tre. Samla 3-4 ord var och bygg meningar.

Träna också på att använda loppan: öppna och stänga, vika upp fliken och vika ned den igen.

- Låt tillverkningen av loppan bli ett arbetsmoment i sig. Vik och färglägg loppan tillsammans med eleverna.
- Om det finns ett tema för arbetet kan ord som stödjer temat väljas.
- Eleverna kan själva föreslå ord. Om eleverna har svårt att använda ord kan till exempel pictogrambilder användas.
- Använd loppan för att inspirera till skapande på andra sätt, som att säga en mening som innehåller ordet i loppa eller göra en charad som illustrerar ordet.

Samla ordpar

I det här momentet använder vi musik, rörelse och utmaningen i att ”starta-stoppa” när vi samlar ord. Fysisk aktivitet och en inspirerande placering av orden kan stimulera till nyfikenhet och oväntade val.

Ord kan vara lika varandra men var för sig ha olika innebörd. I avsnittet används motsatsord.

Arbeta i par. Skriv ord. Sprid ut dem i rummet, gärna på olika nivåer som golv, väggar och bord. Hitta på ett sätt att hjälpa eleverna att välja ord, som till exempel genom ”musik-stopp”.

- Välj att skriva ord utifrån ett tema eller en princip, som motsatser, känslord, ord från naturen eller sammansatta ord.
- Häng upp eller lägg fram bilder istället för ord.
- Skapa en ”ordskog” som eleverna får botanisera i.
- Öppna en affär där eleverna kan shoppa ord.

Börja skapa

Börja skapa klipp- och klistradikter av det material som samlats in. Titta på alla ord, kombinera dem, tänk visuellt och skriv stort. Uppmuntra alla initiativ. Använd stora papper. Klistra, klipp och skriv!

- Använd bilder för att förstärka uttryck.
- Involvera hela kroppen.

Presentation

Uppläsning av texterna. Förbered en plats där texterna läses upp.

- Presentera texterna på andra sätt, till exempel i en gemensam bok eller som en utställning.
- Jobba vidare med texterna: tonsätt, skriv en låt eller gör bilder utifrån texterna.

Avsnitt 2

Skriv berättelser tillsammans

I det här avsnittet jobbar eleverna tillsammans och skapar korta berättelser. Övningarna är medvetet valda för att stärka gruppklimatet och öka öppenheten för varandras idéer. Det är därför centralt att både kunna lyssna och att ta plats. Alla övningar sker i grupp.

Centrala begrepp i avsnittet: *genre, association, karaktärer och dramaturgisk kurva.*

Uppvärmning

”Författaren” är en övning som engagerar hela gruppen i en gemensam berättelse. En författare tillsammans med flera aktörer turas om att driva historien framåt. Infall och oväntade inslag uppmuntras för att historien ska ta en oplanerad väg. I den här övningen är fantasi och initiativförmåga i centrum.

En person agerar författare och är också den som berättar och håller ihop historien. Vartefter karaktärer och föremål dyker upp i historien hoppar deltagare in i handlingen och agerar. Det sker genom repliker som: ”Det var en kall natt i januari. *En ensam katt* var ute och gick”, ”Plötsligt dök det upp *en liten mus*”. Författaren kan också lämna över ordet till deltagarna genom att säga:

”Då sa trollet...” eller ”Ur säcken tog han fram en...”.

- Istället för att hitta på en berättelse kan man använda början på en känd saga. Kanske kommer den att handla om något helt annat när övningen är igång?
- Använd rekvisita.
- De som kliver in i handlingen kan ha vilken roll som helst: ett bord, en virvelvind, en människa, ett väsen, ett djur eller en boll.

Måla miljö

Att måla tillsammans är ett sätt att få idéer till en miljö.

Arrangera arbetssituationen så att alla elever har sin egen arbetsplats. Tänk igenom färgkombinationerna. Låt alla börja måla förutsättningslöst. Efter en stund byter eleverna plats med varandra och kompletterar varandras arbete. Byt plats flera gånger till dess alla elever har jobbat på alla bilder.

Uppmana alla att fokusera på måleriet, där musik kan vara ett sätt att hjälpa var och en att gå in i sitt arbete. Ge eleverna tid att utveckla bilden. När måleriet är klart går alla runt och beskriver och analyserar bilderna. Skriv ned allt som sägs.

- Ge instruktioner steg för steg, inte all information från start.
- Ha tillit till att bilderna kommer att utvecklas. Ofta börjar det i symboler som eleverna är trygga med, till exempel sol, blomma eller bil, och ofta väldigt små bilder. Med stegvisa utmaningar under arbetets gång vågar eleverna mer och mer.
- Ställ frågor vid analysen.
- Låt en vuxen agera sekreterare.
- Låt eleverna välja ut sina favoriter. Klipp ut och skapa ett collage ihop med ord.

Skapa karaktärer

En berättelse behöver karaktärer. Vi har använt oss av en vikövning med färdiga inledningar till meningar. Vi använde en så kallad ”långkatekes” där alla hjälps åt att skriva, vika och skicka vidare: ”Hon var...”, ”Han var...”, ”De möttes...”, ”Då hände...”, ”Följden blev...”, ”Folket sa...”. Genom övningen uppstår, förutom ett persongalleri, även idéer till historier.

- Gör en figur istället för text: huvud, överkropp, ben och fötter. Vik efter varje ritad kroppsdel.
- Uppmana eleverna att samtala kring vad de ska skriva.
- Hjälp till att skriva om det behövs.
- Gör i ordning papper i förväg. Markera gärna vikningen också.

Skriva berättelser

I den här övningen kommer allt material till användning: miljö, karaktärer och historier. Det är också möjligt att hitta på nytt.

Alla i gruppen sätter sig tillsammans. Titta igenom målningar och anteckningarna från elevernas reflektioner och associationer, samt persongalleriet och idéer från vikövningen. Utse en sekreterare. Vi använde en pedagog, utrustad med dator, för att underlätta för eleverna att fokusera på att skapa berättelser.

- Påminn om början, mitt och slut. Vad behöver hända?
- Se till att alla kommer till tals och får gehör för sina förslag.
- Låt någon läsa upp berättelsen och låt eleverna agera (som i övningen ”Författaren”).
- Samla berättelserna i en bok eller läs in dem.

Uppläsning av berättelserna

Ordna en spännande plats där eleverna kan läsa sina berättelser för varandra. Vi valde en mysig soffa där de kunde sjunka ned och ha en sagostund.

- Låt eleverna fundera över hur de vill framföra sin berättelse.
- Träna ett par gånger så att eleverna blir trygga med situationen.

Avsnitt 3

Skapa dikter som känns

Eleverna jobbar med att fördjupa arbetet kring en personlig text. Orden kommer från dem själva och fokus ligger på individuellt arbete. Elevens egen metod som leder arbetet framåt. Pedagogerna är handledare. Miljöerna i programmet är fyllda av starka intryck för att sätta igång elevernas associationer, minnen, fantasier och inre bilder. Eleverna samlar idéer som de kan använda i eget diktskrivande.

Centrala begrepp i avsnittet: *metafor* och *haikudikt*.

Uppvärmning

Pröva hur en enkel fras påverkas av att kroppsspråket förstärks genom en känsla.

Stå i en cirkel. Alla har armarna i kors och tar ögonkontakt med någon. När ögonkontakt uppstår säger man ”hej” och låter därefter armarna hänga utmed sidorna. Den som fått ett ”hej” tar ögonkontakt med någon annan som säger ”hej” och släpper ned sina armar. När alla har fått ett ”hej” och står med armarna hängande utmed sidorna skickas ”hejet” tillbaka till den som började. Därefter gör man samma ordning ytterligare ett par gånger, det vill säga alla säger ”hej” till samma person som i början av övningen. I nästa steg går man fram till den person som man har sagt ”hej” till och tar dennes plats och så vidare.

Genom att skapa detta mönster läggs fokus på uttrycket. Ingen energi behöver gå till att fundera över vem man ska gå till eller om alla har blivit valda. När mönstret är etablerat, lägg på en känsla för att utforska hur det är att mötas av ett argt ”hej”, ett glatt ”hej”, och att pröva på att uttrycka starka känslor.

- Uppmana eleverna att stå en stund och känna efter i kroppen.
Hur känns det att vara jätteglad? Jättearg?

Ljudupplevelse

Ge eleverna en stund av avslappning och samtidigt en ljudupplevelse. Låt eleverna placera sig i en avspänd position (liggande eller sittande). Spela ett lugnt musikstycke, alternativt gör olika ljud som kan skapa associationer och inre bilder. Låt eleverna skriva eller berätta om sina tankar direkt efter upplevelsen.

Känna, lukta

Organisera olika stationer som erbjuder olika sinnesupplevelser. Presentera till exempel flaskor med dofter och påsar med olika innehåll. Eleverna går runt och tar del av intrycken och får hjälp att formulera och skriva ned vad de upplever.

- Ställ frågor och följdfrågor! Ta med allt som eleverna säger.
- Förenkla om det behövs. Lukter kan förvaras i burkar med lock, små tygpåsar kan fyllas med innehåll som eleverna kan känna på. Det viktiga är att flera sinnen aktiveras och att orden kommer.
- Var kreativ, sinnesintryck finns överallt: papper som prasslar, allt luktar något och olika material väcker olika känslor i handen.
- Samla idéer i en arbetsbok under en längre tid.

Skriva dikter

Vad vill eleverna skriva om? Ge dem tid till att fundera ut sin dikts innehåll. Det kan vara ett tema, en stämning eller ett budskap. Uppmana dem att känna efter och använda ord och intryck från arbetsboken.

- Hjälp eleverna att hitta en bra arbetssituation! Vill de ha lugn och ro eller stimulans? Sitta på golvet eller uppflugen i fönstret? Vill de ha musik i öronen eller inte?
Vill de ha hjälp att komma igång?

Framförande av dikterna

Ordna en miljö som passar för uppläsning.

- En publik ger uppmuntran till eleven.
- Låt eleverna planera sitt framträdande med musik, särskilda kläder eller rekvisita.

Upphovsrätten till innehållet i den här lärarhandledningen tillkommer UR, om inte något annat särskilt anges. Lärarhandledningen får fritt kopieras, distribueras digitalt och visas i undervisningssammanhang. När lärarhandledningen eller delar av innehållet används på olika sätt ska den ideella upphovsrätten iakttas.

Det här betyder att du som lärare i din undervisning bland annat får kopiera upp så många kopior du behöver av hela eller delar av lärarhandledningen och dela ut till elever, tillhandahålla den digitalt till eleverna i en elevportal eller liknande, eller visa i en Powerpointpresentation. Viktigt att tänka på när du använder lärarhandledningen, på olika sätt, är att det alltid ska gå att se vem eller vilka som har upphovsrätten. Om lärarhandledningen kopieras upp i sin helhet så framgår det redan, men om det är så att du väljer att bara använda någon del behöver du skriva i anslutning till det du använder vem eller vilka det är (UR och/eller annat namn, som framgår i lärarhandledningen).

VIK EN EGEN LOPPA

Klipp längs med den **yttre svarta linjen**.

Vik längs med den **diagonala linjen** – ett hörn mot motsatt långsida så att det blir en dubbelvikt triangel.

Vik upp.

Vik nu på samma vis längs med den andra **diagonala linjen**.

Vik upp.

Vik in varje **hörn mot mitten** av pappret så att du får fyra små vikta trianglar.

Tryck till din vikning och **vänd** på pappret.

Vik hörnen på den här sidan **mot mitten** av pappret på samma sätt som på andra sidan.

Vik nu din fyrkant på mitten från båda håll för att lättare kunna sätta in fingrarna och **använda din loppa**.

